

# Tirabirak: euskal gatazka binetetan

Mario Zubiaga

*UPV/EHUko Politika eta Administrazio Zientzia Saileko irakaslea*

Edorta Arana

*UPV/EHUko Ikus-entzunezko Komunikazioa eta Publizitatea Saileko irakaslea*

**A**zken hamarkadetan gurean irakurri dugun prentsan argitaratu diren milaka bineten eskutik ikusi eta berrikusi ahal izan dugu euskal gatazka, *Tirabirak / Tiras que aflojan* egitasmoaren bitartez.<sup>1</sup> Donostia 2016 ekimenaren baitan, erakusketa ibiltarian bildu ditugun tira grafikoek galdera korapilatsuak luzatu dizkigute, eta, horien artean, umore politikoaren ikerketan murgiltzeko bidea ematen duten itaun sinple bezain sakonak: gatazka hizpide izan duten bineta satirikoek mina arindu digute ala tenkatu egin dituzte pentsaerak? Gatazkaren samina eztitu dute ala lubakiak zabaltzeko erreminta izan dira?<sup>2</sup>

Galdera horiek ikerketa-lerro anitz zabaldu dituzte: irudiarren adierazgarritasunaren analisia, umorearen eta satiraren funtzio politikoa eta gatazkaren memoria eraikitzeko moduak aztertzeko aukera, besteak beste.<sup>3</sup>

Ondoko lerrootan, kezka horietako batzuk aletuko ditugu, binetagile, aditu eta umore politikoa aztertu dutenen iritziaik gureekin txirikordatuz eta ikerketa proiektu honetan egin dugun hausnarketari segida emanez.

Ezin gara xalokerian erori. Urte luzez iraun duen gatazka inozentzia politiko oro suntsitu du dagoeneko. Egunkarietako tira grafikoak komunikabide bakoitzak hartutako lerro editorialaren osagarri izan dira gehienetan. Iritziari egokitutako orrialdeetan azaldu zaizkigun irudiak, harresiak go-tortzeko kontra-hormak izan dira maiz, arma diskurtsibo zoliak edo krudelak, bonba-binetak, esaterako, konponbide saiakerak zapuzten saiatu direnak...

Binetak ere euskal gatazkaren parte izan dira. Bineta oso lerratuak: batzuek bati egurra emanez, besteek besteari egurra emanez. Egunerokoa ezin hobeto islatuz (Javier Etayo *Tasio*, marrazkilaria).<sup>4</sup>

Binetek batzuetan gertaerak tenkatzera eta beste batzuetan lasaitzera edo baketzera jo dezakete. Badira binetak momentu batean irribarrea sortzen dizutenak. Tristura, kezka sortzen dutenak eta amorrua ematen dizutenak eta jasanezinak suertatzen zaizkizunak, eta gatazkaren inguruan horrelako asko ikusten da (Elixabete Garmendia, kazetaria).

Alabaina, tira grafikoen ezaugarri berariazkoek ikerketa galderari eusteko indar nahikoa eman digute, eta erantzun baikorrena hipotesi bilakatu dugu: bineten tirabirak aringarri izan dira oro har, kontsolagarri, eta, aldi berean, gatazka razionalizatzen ere lagundu digute. Azken finean, lehian egondako zioak, argudioak eta horien azpian zeuden sentimendu sakonak, beldurrak eta ilusioak –marrazkilarienak eta, horien bitartez, gizartearenak– ezagutzeko modua eskaini digute.

Hipotesien egiazkotasuna ikerketa teoriko eta enpirikoaren baitan dago, noski. Gure egitasmo transmediaren oinarriak finkatzeko ezinbestekoa izan da marko teoriko bat lantzea, eta jarraian doazen pasarteotan lanketa horren berri emango dugu. Jakitun gara, halaber, ez dugula ikergaia horrenbestez agortuko, eta saiakera sakonagoetarako atea zabaldu besterik ez dugula egin.<sup>5</sup> Eskura jarri ditugun ehunka bineta horiek eta hausnarketa teoriko laburrok aurrera ekiteko baliagarriak izatea nahiko genuke.

## **Bineten azterketa politikorako oinarriak: marrazki satirikoaren funtzioak**

Atal honetan, egilearen ezaugarrietan, irudiaren birtualitatean eta satira edo umore politikoa izera jarriko dugu arreta, lehenik eta behin.

Marrazkilaria, tira grafikoen egilea, egunkariak eskaintzen duen plataforman lan egiten badu ere, ez da kazetari arrunta, are gutxiago medioaren errapeetatik soilik edoskitzen ari den 'kazetari txertatua'.<sup>6</sup> Marrazkilaria gehienetan sortzailea da, ez du enkargu edo agindu zehatzik jasoko, eta berezkoa duen askatasun artistikoak dibergentzia zabalduko du medioaren lerro ideologikoarekiko. Horrelakoak aurkitu ditugu *Tirabirak* proiektuarekin kolaboratu duten binetagileen artean, erredakzioarekin erabateko lotura daukatenak eta egunkaririk inoiz agertzen ez direnak. Eta matazaren bi mutur horietan kokatzen diren guztiek errebindikatzeko dute sortzailearen zeharkako begirada, tentsioz beteriko lanbideari erantzun duina emateko asmoa eta jendearekiko konpromisoa.

Ondorioz, bineta autonomoa da nolabait, egilearen askatasun horretaz baliatzen den aldetik. Marrazkilaria ez dira 'sortzez garbiak' izango, bistan da, baina egunkariak mugarrizten duen eremu ideologikoaren ertzetan jokatuko dute beti, maiz kanpoan. Baimendutako askatasun hori medioaren merkatu-estrategiaren ondorioa dela esan genezake; baina, kalkuletatik harago, editorial idatzi batek izan dezakeen askatasuna tirarena baino askoz ere mugatuagoa izango da. Marrazkilaria jakingo du zirrikitu horretaz baliatzeko

Bineta autonomoa da nolabait, egilearen askatasunaz baliatzen den aldetik. Marrazkilaria ez dira 'sortzez garbiak' izango, baina egunkariak mugarrizten duen eremu ideologikoaren ertzetan jokatuko dute beti

gogorik edo asmorik ba ote duen, baina, modu batera edo bestera, bertso soltea da bineta, ez kontsigna politiko hutsa.

Nik uste dut, neurri handi batean, medioa definitzen duela bere binetagleekin duen harremanak, medioa nolakoa den atzematzen da askotan ikusita zein binetagle dituen eta zer soka uzten dien. Niri sinergia eta sintonia editorialak beti ematen dit beldur handia, zeren badirudi sortzaileak, edo behintzat kontalariak, bat egin behar duela ildo editorial horrekin. Eta hori neurri handi batean iruditzen zait kontalaritzari gelditzen zaion autonomia urriaren ukazio erabatekoa, izan idatziz edo marrazki bidez. Alde horretatik, era guztietako adibideak aurkitu ditzakegu; baina, nire ikuspegi periodistiko eta pertsonaletik, marrazkigileei soka luzea uzten dien hedabide bat beti da fidagarriago bere sokako marrazkilariak erabiltzen dituen baina (Nerea Azurmendi, kazetaria).

Askatasun hori ezin dugu aztertzen ari garen objektuaren ezaugarrietatik deslotu. Victor Navalskyk (2013), marrazki satirikoaren funtzioak zehazteko unean, zenbait ideia azpimarratu du. Gure arbasoek kobazuloetan eginiko irudiak ikuspegi antropologikotik aztertu direnean ere antzeko azalpenak luzatu dira:<sup>7</sup>

- Batetik, marrazkiak, irudiak –testu idatziak gutxitan bezala–, interpretaziorako tarte zabala ematen digu. Ikusizko lengoaiaren berariazko potentzia irudiaren autonomian datza. Behin eginda, marrazkia askea da eta interpretazio libreak pizten ditu, kontrolaezinak. Boterearen mundu ikuskeraren tresna eraginkorra izan daitezke karikaturak, beste askotan kontraboterearen erresistentzia etengabea adierazten duten moduan. Batzuetan, talka horren lekuko ere bilakatzen dira, lekuko harrituak, atsekabetuak, indargabeak edo ironiaz eta itxaropenaz betetako lekuko inteligenteak. Iritzi publikoaren sen onaren ispiluak. Nola edo hala, ‘egituratu’ egingo dute errealitate gordinaren anabasa. Santimamiñeko irudietan gaua/eguna, arra/emea, ilargia/eguzkia... binomioetara ekarri nahi baldin bazen mundua, binetetan beste bitasun batzuen bitartez sinplifikatu nahi izan da gatazka: Espainia (edo Frantzia)/Euskal Herria, euskal abertzaletasuna/nazionalismo espainola (edo

frantsesa), demokratak/terroristak, zapela ala trikornioa... Azkenean, Carl Schmittek (1932) politikaren erdigunean kokatzen duen «etsaia/laguna» dikotomia ezaguna.<sup>8</sup>

- Bestetik, irudiak errealitatearen esentzia jasotzen du. Gure kasuan, gatazka politikoaren erroetara jotzen du, berori sinplifikatuz, egia da, baina, aldi berean, modu ulergarrian erakutsiz. Ideiak, lagunak eta aurkariak irudikatzea, eguneroko gertakizunak adieraztea, ezinbestekoa baita bizitzaren eta heriotzaren patua, poza eta sufrimendua kudeatzeko. Argazki batek ez du irudikatzen, aurkeztu egiten du, gordinki 'presentatu'. Binetak, aldiz, 'errepresentazioaren' indarra du; errealitatearen ñabardura guztiak irudi bakar batean bilduta, errealitatea bera baino errealagoa bihurtzen zaigu bineta.

Tirak funtsezko errealitateak partekatzen ditu kazetaritzarekin. Jakina, errealitate baten isla izaten saiatzen da, baina ez da haren errelatua egiten saiatzen; harengan eragin dezake noiz edo noiz, haren eremua hautatuz, errelatu koherente, jarraitu, egiantzeko bat eraikitzen lotuta egon gabe [...] Gertakarietatik at koka daiteke, baina badu gauza garrantzitsu bat ere: kazetaritzarekin partekatzen du gertakarietarako buruzko gizaratearen pertzepzioan eragiteko prentsak duen botere sinbolikoa [...] Tirak, gauzak pentsatu baino gehiago, sentiarazi, imajinarazi, gogoetarazi egiten du [...] Gauzei buruzko gizaratearen hautematea modulatu du (Mariano Ferrer, kazetaria).<sup>9</sup>

- Areago, binetan agertzen den irudiak ez du une bat eta bakarra islatzen, denboran zehar osatuz doan 'arima' baizik, estereotipoa. Totemak dira binetetan agertzen zaizkigun pertsonaiak. Neurozientziaren esanetan, zuzen-zuzenean, iragazkirik gabe, sartzen da gure garunean irudi hori, bai eta horren esanahia ere. Antzematea da –antz-ematea– berehalakotasun horren gakoa. Esaterako, bineta jakin bat ez da Baltasar Garzón epailearen argazki soila. Garzónen 'antza' hartzen diogu karikaturari, eta Garzón bera baino 'garzonago' begitantzen zaigu. Horrela, aurrean duguna Garzónen totema da, puri-purian. Onerako zein txarrerako, ideien eroale zuzenekoa den totema.

Azkenik, neurri batean, irudi totemiko horren bitartez, atzean dagoen pertsona fisikoa menderatzeko irudipena egingo dugu, kontrolpean dugulako ustea izango dugu, leizezuloetako paretetan hartzak edo oreinak marrazterakoan harrapatzearen genituela uste genuen bezala.

- Egunkarietako tira grafikoak, gainera, egunerokoaren esparruan aritzen badira ere, askotan, iraunkorrak diren pertsonaiak, gertaerak eta eszenarioak irudikatze-  
ra jotzen dute. Aktualitateak

Bineten funtzio politikoa ukaezinak dira: interpretaziorik, errepresentaziorik, identifikaziorik eta polarizaziorik gabe ez baitago politikarik

markatzen dituen muga estuen gainetik, iraungitze-datarik ez daukaten errepresentazio kategorikoak eskaintzen dizkigute, balio unibertsaleko sinbolismora jauzia eginez. Zentzu horretan, *Tirabirak* proiektuan hauxe gelditu da agerian: binetek gertatutakoa irudiz deskribatzen duten bezala, sarri-

tan errelatu historikoaren zimenduak ezartzen ari direla diskurtso kolektiboaren klabeak definituz, nolabaiteko ikuspegi performatiboa eta proiektiboa agerian utziz.

- Gainera, ezin uka daiteke bineta askotan begirada artistikoa txertatzen saiatu dela egilea. Eskuz egindako marrazkiak dira horiek, eta, 'artearen arteagatik' egiten dela esatean, aintzat hartzen dugu Nietzscheren esaldi ezaguna: «Artea eduki badugu, egiak hil ez gaitzan». Arteak bizitzaren gordintasuna digeritzeko modua eskaintzen digu, onartezinak iruditzen zaizkigun gertaerak irensteko bidea.<sup>10</sup>
- Azkenik, historiaurreko margoen interpretazio hipotetikoaren artean, badago ikuspegi pragmatikoagoa ere: marrazkiak mapak omen dira, ehizarako gidak... Aztertu ditugun bineta batzuk gatazkaren matazatik irteteko benetako argibideak dira, herritarroi eta eragile politikoei luzatzen zaizkigun iradokizunak, gomendioak. Máximo marrazkilariaren tirak paradigmaticoak dira, zentzu horretan.

Laburbilduz, bineten funtzio politikoak ukaezinak dira: interpretaziorik, errepresentaziorik, identifikaziorik eta polarizaziorik gabe ez baitago politikarik.

Baina binetak ez dira marrazki hutsak... Idatzia eta irudia irribarrearekin uztartzen dira. Satira politikoa dugu eskuartean, politikaren eremura hurbiltzeko modurik suntsitzaileena eta, aldi berean, eraikitzaileena. Egituratik egitura ezara garamatza umoreak, ordena jakin baten apurketa dakar: dena delako ordenarena, esaterako, bortizkeriaren 'normalitatea' barne hartzen duen horrena. Horixe da bere balio subertsi-boa, eraldatzailea.<sup>11</sup>

Ildo beretik, Hannah Arendtek (1963, 2008) erakutsi zigan umorea tresna oso eraginkorra dela egia sakonetara iristeko. *Eichmann Jerusalem* lanean, gaiztoen kontura barre eginez, banalizazioa erabili zuen gaizkiaren inguruko egiaz hausnartzeko, epai moral konbentzionaletatik harago.<sup>12</sup> Arendten barrea inkongruentziaren barrea da: ulergaitza egiten zai-gun errealtate gogor baten aurreko erantzun intelijentea, gorroto antzua edo indiferentzia hotza ekiditeko modua, gaiaren inguruan pentsatzen jarraitzeko bidea ematen duen barrea. Horrela, metaforaren funtzioa betetzen du umoreak, pentsaezina pentsatzeko tresna leuna, egoera lazarrietan razionalitatean sakontzeko modu ia bakarra. Pentsamendua-ren ildo arruntean, klizez betetako mundu ikuskeran, lapsus edo haustura bat eragiten du umoreak, pentsamendu modu alternatiboei lekua eginez.<sup>13</sup> Gatazka politiko larrienak ulertzeko lehen urratsa da hori, edozein konponbidek behar duen distantzia ironikoa ahalbidetzen baitu.

Eta ohartzen zara marrazkiak atabikoaren balioa hartzen duela, historiaurreko leizezuloena, non marraztea ia berpiztea zen; ohartzen zara errealtatea mundu fikziozko eta sinboliko batean berregiteak gizakiarengan hain balio handia duela, ezen gure lanaren giltzarria horixe baita. Gizakiak fikziozko esparruak behar ditu, non bizitza esperimintatzeko eta ikasteko seguru sentituko den. Horixe da jokoak. Baldin eta gauzak jokoan jartzen ditugun agertokietan jardun eta ikasi behar badugu, ez gara horretara ausartuko. Fikziozko agertokietan ikasten dugu, eta ikustera ausar-

tzen ez garen errealitatea berrikustera behartzen gaituen fikziozko agertokia da gure bineta (Jesus Zulet, marrazkilaria).<sup>14</sup>

Umoreak transgresioaren atea zabaltzen du: lehenik eta behin, nork bere buruarena. Izan ere, barrearen laguntzarik gabe ez gara gai gure baitako sentimendu batzuetara iristeko. Barrea gertaera intelektualen artean intelektualena bilakatzen da orduan, erosotasun moralaren eremu lasaigarriak aztoratzen baititu: teologo zurrunek, moralista itsuek ez dute barrea maite, idatzita ez dagoen beste mundu posible bat irudikatzeko modua baita. Pentsatzea ez da inoiz ziurra, hausnartzeak zalantza dakar beti, kontraesan etikoei aurre egitea... Pentsatzeko zama arintzeko erabiltzen ditugun sinplekeria moralak alboratzea.

Umorearen izaera instrumentala oso nabarmena da. Balio dezake tenkatzeko edo lasaitzeko, erabilgarri izan daiteke integratzeko edo baztertzeko, botere harremanak iraunkortzeko ala iraultzeko, eman nahi zaion funtzio sozialaren arabera. Umorea tresna bat da, aho bikoia, irakurketa anitzekoa eta berezko dinamikaren jabea, egilearen nahi eta asmoez harago bizi daitekeena, maiz sarerik gabeko txiribueltak egiteko aproposena.

Umorea 'boterea' eta 'kontraboterea' izan daiteke. Askotan, pentsamendu nagusiaren isla garbia da eta ideologia hegemonikoaren balioak eta mugak azpimarratzen ditu. Gainera, baliabide egokia da agintariei irudi gertua eta herritarragoa emateko. Baina kontraboterea ere izan daitekeenez, botereak beldurrez begiratu ohi dio umoreari, analisirako espiritu kritikoa eta izaera ausarta adierazten dituelako eta kontzientziak pizteko ahalmena duelako (Kike Amonarriz, soziologoa).

Binetetan islatzen den gatazkak interpelatu egiten gaitu: nola ulertu, nola jasan, nola gainditu hainbeste sufrimendu ekarri duen egoera? Nola eutsi bizikidetzari, nola garatu 'suntsitu beharreko areriotik aitorpena merezi duen aurkarira' doan jauzia? Satira politikoak dakarren distantzia ironikoa ezinbestekoa dugu galdera horiek guztiak modu egokian erantzun ahal izateko. Urruntze horrek aldi oro politikoki zuzena denaren muga kokatuko gaitu, gizarte batean 'esan



edo marraztu daitekeenaren' muga. Dena den, eraginkorra izango bada, zentsuraren horma ukitu behar du satirak, eta aldian-aldian, baita apurto ere. Finean, deserosotasuna piztuz lortzen baitute binetek haien helburua: pentsaraztea, alegia, egunero itsu-itsuan egiten, esaten edo justifikatzen dugunaren inguruko hausnarketa piztea.

Komiki, marrazki, bineta, deitu diezaiogun nahi dugun bezala, askotan izan da egunkarietako askatasun esparru nagusietako bat. Agian, arte 'txikiei' gertatzen zaien hori, txikitat jotzen duzu editorial burutsu baten ondoan; agian bineta askori irudituko zaio bigarren mailako osagai bat, eta maiz bigarren mailako osagai horiei, gutxiestearekin batera, ematen zaie, de facto, goretsiek ez duten askatasun bat, eta horregatik iruditzen zaizkit bereziki interesgarri (Nerea Azurmendi, kazetaria).

Marrazkilaria, irudia eta satira... Hiru elementuok hasieran aurkeztu dugun hipotesia oinarritzeko aukera eman digute. Lan enpiriko sistematikoa burutu beharko genuke jakiteko tira grafikoen eragina noraino izan den aringarri. Erakusketa antolatzeke orduan ikerketa-galdera berriak otu zaizkigu, aldagai berriak dakarzkigutenak: marrazkilarien bilakaera, egunkarien jarrera zehatza, mezuen eta formaren aldaketak denboran zehar, gertakizun edo pertsonaia jakinen oihartzun desberdina... Ikerketa-lerro aberatsak ditugu ikerlarien esperoan.

## **Gatazkaren memoria bineten bitartez: despolitizazioaren arriskua**

*Tirabirak* egitasmoa ez da bineta garaikideen analisisa mugatzen;<sup>15</sup> aitzitik, berrogei urtetako lagina osatu dugunez, arlo akademikotik ikergaiaren bilakaera historikoa aztertzeke aukeraz gain, bigarren ardura baten zama dugu bizkarrean: gatazkaren kontakizuna, memoriaren eraikuntza. Slavoj Žižek (2011) pentsalariak dioen moduan, «etorkizuna baldintzatzen duen iraganari buruzko gaurko kontakizunean datza eztabaida ideologiko nagusia».<sup>16</sup>

Iragana egunero (berr)eraikitzen ari gara, etorkizuna nahi bezala irudikatzeko. Eta etorkizunaren diseinuan bat ez bagatoz, nekez egingo dugu bat iraganaren memoria. Talka horretan ohikoa da Kristin Rossek (2008), 68ko Maiatzaren oldarraldia gogoratu, salatzen duen memoriaren despoltizazioaren estrategia.<sup>17</sup> Azkenean, eduki politikoz hustutzea da iraganak ekar dezakeen irakaspen politikoa neutralizatzeko modurik eraginkorrena. Aipatu autoreak jarduera hori burutzeko modu desberdinak topatu ditu, eta, nolabait, euskal gatazka garaikidearen memoria osatzeko unean adiera guztiak atzeman daitezke:

- Historiaren ikuspegi polizialaren arabera, dema politikoa zuri-beltzean erakusten zaigu beti: legezko ordena, bate-tik, delituzko jarduerak, bestetik. «Arrazoi izpirik gabeko kriminalak» eta «bizikidetza demokratikoa maite duten herritar arruntak». Memoriaren moralizazioa gehituko genioke horri, alegia, gatazka oro 'zintzo eta gaiztoen' artekoa bailitzan agertzea. Moralaren eremura ekarriz afera, lehiakideen artean dagoen eztabaida politikoa ahaztu edo gutxietsi egin ohi da kasu askotan. Horrekin lotuta agertuko zaigu Carlos Taibok (2015) kritikatzten duen *presentismo etikoa*. Aipatu lubaki moral hori gaur eraikitzen baita, atzoko abagunea eta orduko sentipenak edo eztabaida etikoak zeintzuk ziren kontuan hartu gabe.<sup>18</sup>

Askotan gaurko talai moralatik epaitu eta kondenatzen dira beste garai bateko pentsamoldeak. Alta, begirada etikoak, berez erlatiboak, denboran eta tokian lekutua behar du izan. Horrek ez gaitu erlatibismo etikoan kokatuko, erantzukizunez beteriko hautu etikoan baizik. Horixe da, hain zuzen, memoria birpolitizatu beharraren arrazoia, bere zentzurik sakonenean: iragana osorik ezagutu, ulertu, libreki eztabaidatu, kritikatu, eta bizi izandako esperientziatik gizatasunean oinarritutako etorkizuna eraikitzeko zutabeak ezarri.

- Oroimenaren despoltizazioa beste bide batetik etor daiteke, emozionalizaziotik. Judith Butlerrek (2010) aipatzen

dituen gerra-markoak nagusitu dira gurean ere, eta etsai politikoaren gizatasuna bera ukatzera iritsi gara zenbait kasutan.<sup>19</sup> Gatazkaren eraldaketak sufrimenduaren partekatzea eskatzen du, alde guztietara barreiatu den mina bizikidetzarako elkargune bilaka dadin. Lagun hurkoaren mina gurea egin, pena eta atsekabea elkarrekin sentitu. Dena den, memoriaren emozionalizatze hutsak eragin garaikidea du, mugatua. Bizi izandako esperientzian du heldulekua, eta, ondorioz, nekez izango da hurrengo belaunaldien portaerarako gida.

- Azkenik, memoriaren banalizazioaren eskutik letorkigutike despolitizazioa. Rossek 68ko oroimenaren hutsaltzea azpimarratu du bere lanean, benetako iraultza izan zena 'moda' kontua bailitzan azalduz: gazteen ohituren aldaketa, besterik ez, ile luzeak eta musika-doinu berriak, sexua eta rokanrola... Ohitura aldaketa horiek guztiak gutxietsi gabe, alboratu egin dira historiografia hegemonikoan ikasleen errebindikazio politikoak edota langileekin batera egindako mobilizazioak.

Euskal gatazkan ere banalizazio prozesuak egon dira, azkenaldian bereziki. Umorea izan da horretarako lanabesa, masa-kulturak eskaintzen dituen tresnen eskutik, telebista eta zinema. Binetetan topatu dugun umorearen bertutea azpimarratu dugu arestian, baina umorearen bitartez lortu nahi den oroimenaren banalizazioak oso bestelako norabidea du. Gatazkaren eduki politikoak eta arrazoiak desagertu egiten dira boterearen eta *statu quo*-aren elikagai diren topikoen mesedetan. Ez ditugu maila berean jarriko gatazkaren une gordinetan *Vaya semanita* telebista saioak izandako eragin 'aringarria'

Euskal gatazkan ere banalizazio prozesuak egon dira, azkenaldian bereziki. Umorea izan da horretarako lanabesa, masa-kulturak eskaintzen dituen tresnen eskutik, telebista eta zinema

edo une lasaiagoetan Espainian akontezimendu itzela izan den *Ocho apellidos vascos* filma.<sup>20</sup>

Alabaina, bietan sumatu daiteke Uxoa Anduagak (2016)<sup>21</sup> bere tesian maixuki erakutsitakoa:

Botereak (eta bereziki instituzio eta erakundeak) umorea zer den eta zer ez den definitzen dutela erakutsi du ikerketak. Hala, errespetua, bizikidetzeta, demokrazia edo sen onaren izenean umorez jorratu daitezkeen gaiak eta jorratu ezin direnen arteko marra gorria eraikitzen da eta hau publikoki igarotzen duenak bazterkeria, zentsura edo ondorio judizialak pairatzeko arriskua jasan dezake.

Ondorioz, Žižeken hitzak gogoraturaz, memoriaren inguruko borroka ideologiko hura umorearen eremuan ere jokutzen da. Inon balego, argi dago horrelako gai bati heldzen diogunean umore ‘zuririk’ ez dagoela. Izan ere, banalizazioa borroka ideologikoa irabazteko estrategia bat besterik ez da.

Berretsi egiten dut konfliktorearen irudikatzea haren ebazpenerako estreinako urratsa izan daitekeela, eta horixe izanki marrazkilarion aportaziorik behinena, planeta hobearen alde (Asisko Urmeneta, marrazkilaria).

Dena den, atalaren hasieran azaldu dugun moduan, umoreak eta satirak su-eten psikologikoak sortzen dituzte. Gatazkaren erdigunean sortutako aterruneak, babeslekuak. Borroka politiko oro, finean, ez baita elkarrizketa mota bat besterik. Lantzean behin bederen atsedenaldiak eskatzen dituen solas garratza. Tirek akaso horixe eskaini digute. Bineta gutxi topatuko dugu *Tirabirak*-en barre algara eragingo digunik. Irriñoa ala barre izoztua, akaso, keinutxo maltzurra edo gozoa, maiz. Ez dugu agian guztiok barre egingo bineta berberekin, baina egon badaude banderizoak ez diren binekak, irria partekatzeo gonbita luzatzen digutenak.<sup>22</sup> Horiexek dira bizikidetzeta eraikitzeo baliotsuenak, bestearen lekuan kokatzeko aukera ematen digutelako, bestearen begietatik mundua ikusteko parada. Irria partekatzea baino lokarri sendoagorik ez baitago. Umorean oinarritzen den bizikidetzeta.

Eta, aldi berean, guztion egitasmoak lasaitasunez aitortzeko eta demokratikoki garatzeko aukeran zedarritzen den bakea. Gatazkaren konponbide kamutsa baino, eraldaketa. Horixe da sufrimendua eragiten duten gatazkek errepika ez daitezen biderik eraginkorrena. Zorionez eta zoritzarrez, bermerik gabeko bidea. 🍷

### Oharrak

1. UPV/EHUko EMAN ikerketa taldeko hamar kide aritu dira lanean *Tirabirak / Tiras que aflojan* proiektuan, Donostia 2016 eta EITBrekin batera, 1977-2016 bitartean egunkarietako orrialdeetan euskal gatazkari buruz argia ikusi duten bineten azterketa eginez: Patxi Azpillaga, Bea Narbaiza, Estitxu Garai, Sahatsa Jauregi, Libe Mimenza, Tania Arriaga, Iñaki Barcena, Josu Amezaga eta artikulu hau sinatzen dugun biak. Ikerketaren emaitzak Bilbo, Iruñea, Gasteiz, Donostia, Errenteria eta Leioan izandako erakusketetan ikusgai izan dira. Izen bereko webgunea ([www.tirabirak.eus](http://www.tirabirak.eus)), dokumental interaktiboa, liburua eta telebistarako dokumentala ere ekoitzi ditugu proiektu honen barruan. Artikulu hau, beraz, oinarritzen da, UPV/EHUko EMAN ikerketa taldearen eta Donostia/San Sebastián 2016 Fundazioaren arteko hitzarmenean (2015-05-25) eta UPV/EHUko Unibertsitatea-Gizartea ikerketa-deialdian NOR Ikerketa Taldearekin, EITBrekin eta Donostia/San Sebastián 2016 Fundazioarekin batera sinatutakoan (US14/48: Transmedia kontakizunak, hiritartasuna eta teknologia).
2. Erakusketaren gaztelerazko izenburuak hitz-jokoa zuzen luzatzen du: «tiras que aflojan»... edo «¿tiras que tiran?».
3. Idazlan honen aurkezpen grafikoa hemen ikus daiteke: <https://prezi.com/wjaurjzp5esz/tirabirak-tabakalera>
4. «Las viñetas han sido parte del conflicto. Viñetas muy encontradas: unas dando caña al uno, otras dando caña al otro. Reflejando perfectamente el día a día».
5. Bitor Alonso kazetari eta ikerlaria doktorego-tesia idazten ari da gai honi buruz, Lizarra-Garaziko akordioaren inguruan (1998-1999) eta Loiolako elkarriketen garaian (2006-2007) argitaratutako bineten azterketan oinarrituta.

6. [https://en.wikipedia.org/wiki/Embedded\\_journalism](https://en.wikipedia.org/wiki/Embedded_journalism)
7. Navalsky, V. S. (2013): *The Art of Controversy. Political Cartoons and their Enduring Power*, New York, Random House; Leroi-Gourhan, A. (1983): *Los primeros artistas de Europa. Introducción al arte parietal paleolítico*, Madril, Ediciones Encuentro.
8. Schmitt, C. (1932, 2002): *El concepto de lo político*, Madril, Alianza.
9. «La tira comparte con el periodismo unas realidades fundamentales. Trata de ser reflejo de una realidad, evidentemente, pero no trata de relatarla, puede incidir en ella esporádicamente, eligiendo su terreno, sin estar atado a construir un relato coherente, continuado, verosímil... Puede situarse fuera de los hechos, pero tiene también una cosa importante, comparte con todo el periodismo el poder simbólico que tiene la prensa para incidir en la percepción que tiene la sociedad de los hechos... La tira más que pensar cosas hace sentir, hace imaginar cosas, hace reflexionar... Modula la percepción de la sociedad sobre las cosas».
10. Remedios Ávilak honela laburbiltzen du Nietzscheren hausnarketa: «La vida es algo insostenible que sólo el arte puede redimir. Y redimir es justificar, no corregir. El arte redime al que conoce, al que actúa y al que padece» ('El poder del arte', *Daimon. Revista de Filosofía* 37, 2006, 187-192).
11. Várnagy, T. (2016): *Proletarios de todos los países... ¡Perdonadnos!*, Buenos Aires, Editorial Universitaria.
12. Arendt, H. (1963, 2008): *Eichmann Jerusalem*, Bilbo, Klasikoak.
13. Knott, M. L. (2015): *Unlearning with Hannah Arendt*, New York, Other Press.
14. «Y te das cuenta de que el dibujo adquiere el valor de lo atávico, de las cuevas prehistóricas, en el que dibujar era casi revivir, te das cuenta de que rehacer la realidad en un mundo de ficción y simbólico tiene un valor tan profundo en el ser humano que la clave de nuestro trabajo es esa. El ser humano necesita espacios de ficción donde se sienta seguro para experimentar la vida, para aprender. Eso es el juego. Si tenemos que actuar y aprender en escenarios donde nos jugamos cosas, no nos vamos a atrever a hacerlo. Uno aprende en escenarios de ficción y nuestra viñeta es un escenario de ficción que nos obliga a revisar la realidad que no nos atrevemos a ver».
15. Proiektua definitzerakoan, eta gatazkaren azterketa egiteko azken lau hamarkadak hautatzerakoan, garrantzi handia izan du Franco hil eta geroko urteetako euskal prentsaren berpizkundek. Orduan jaio ziren *Deia* eta *Egin* egunkariak, eta *Zeruko Argia*, *Punto y Hora*, *Berria*, *Garaia* eta beste hainbat aldizkaritan ere binetek sekulako pisua zeukaten.
16. Žižek, S. (2011): *Bienvenidos a tiempos interesantes* ([www.vicpresidencia.gob.bo/IMG/pdf/zizek-1-2.pdf](http://www.vicpresidencia.gob.bo/IMG/pdf/zizek-1-2.pdf)).

17. Ross, K. (2008): *Mayo del 68 y sus vidas posteriores. Ensayo contra la despolitización de la memoria*, Madril, Ediciones Acquarela.
18. Taibo, C. (2015): 'Sobre memorias y presentismos', in A. Jerez eta E. Silva (argk.): *Políticas de memoria y construcción de ciudadanía*, Madril, Postmetropolis.
19. Butler, J. (2010): *Marcos de guerra. Las vidas lloradas*, Bartzelona, Paidós.
20. Aipatu filmak proposatutako euskal gatazkaren irakurketa dugu despolitizatzearen adibide argiena: abertzale astakilo bezain jatorraren eta guardia zibilaren alargunaren arteko maite-kontua da gatazkaren hitzatzea.
21. Anduaga, U. (2016): *Euskal umore etniko autoerreferentzialaren bizitzeko euskal nazioaren birsortze sinbolikoaren analisisa*, doktorego tesia, UPV/EHU.
22. Satira politiko banderizoaren adierazpen gordinena izendatzeko –aurkariaren sufrimenduaren kontura poza sentiarazi eta barrea eragin nahi duena–, *Schadenfreude* hitza erabiltzen da: inoren minaren kontura sentitzen den poza. Ortony, A., Clore, G. L. eta Collins, A. (1988): *The Cognitive Structure of Emotions*, New York, Cambridge University Press; Conejero, S. (2015): *Identidad, ideología, emociones y género ante la violencia*.